Abbas ağa Nazir

İKİ QARDAŞ

Uşaq poeması

Abbas ağa Nazir   İki Qardaş / uşaq poeması

QN
QANUN NƏŞRİYYATI

Abbas Ağa (Nazir) Qayıbzadə

İKİ QARDAŞ

Taci şahi tələbi gövhəri zati benemai
və rəxud əz gövhəri cəmşid və firudun başi
(Hafiz)

"İki Qardaş" uşaq poeması 1912-ci ildə şair Abbas Ağa (Nazir) Qayıbzadə tərəfindən yazılmışdır.

Poema iki qardaşdan (ağıllı /zəhmətkeş və tənbəl / avara) bəhs edir. Kitabın orijinalı 108 il sonra (2020-ci ildə) şairin nəslindən olan Rüstəm Nazir Qayıbov tərəfindən tapılmışdır.

Abbas Ağa (Nazir) Qayıbzadə İKİ QARDAŞ
Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2020, 64 səh.

Tərtibçi: Rüstəm Nazir Qayıbov

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212 42 37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-36-

© Rüstəm Nazir Qayıbov, 2020
© QANUN nəşriyyatı, 2020

"Nazir" təxəllüs(lü) Abbas ağa Qayıbzadənin əsəri
Naşiri: Abbas Ağa Qayıbzadə
Sənə (il) hicri: 1330 - Sənə (il) miladi: 1912
Tiflisdə gürcü nəşriyyatının şirkət mətbəəsi

-1-

Var idi bir ölkədə bir padişah.
Sahibi şövkət, əzəmət, tac və gah
Var idi şahın iki oğlanları.
Tazə açılmış gül-xəndanları
Ədhəm idi adı böyük oğlunun.
Əkrəm idi ismi kiçik oğlunun
Ədhəmi oğlan idi çox natəraz.
Örtülü göz, fikri dayaz, əqli az
Tac və sərirəh o vəliəhd idi.
Tifil cəhalət üçün üzü mehda idi
Gündüz işi-peşəsi seid və şikar.
Şoğli gecə bazi nərd və qumar
Kəsbi ulyumə yox idi rəğbəti.
Sənət və fəndən çox idi nifrəti
Zərrəcə tutmazdı xəbər elmdən.
Onda bulunmazdı əsər elmdən.
Bilməz idi mərifətin adını.
Görməmişdi ədəbin dadını.
Almaz idi mütləq əlinə qələm.

Yazmaz idi kağıza xətt və rəqəm.
Nəhi oxumaq onda kitab və vərəq.
Əmri əhəmm şurbi şərab və ərəq.
Ləhv və ləiblə keçirib günlərin.
Etməz idi fəhm o xeyir və şərin.
Hasili biqeyrət və biar idi.
Yava gəzən tənbəl və bekar idi.
İndi keçək Əkrəmin əhvalına.
Göz yetirək halına, əhvalına
Tərəfi cavan idi o xeyli ğeyvər.
Əqli ayıq, çeşmi açıq, fikri dur
Talib idi elmə nəhayətdə o.
Rağib idi sənətə ğayətdə o.
Düşməz idi bir dəm əlindən kitab.
Şövqilə oxurdu olub feyziyab.
Yoldaşı peyvəstə dəvat və qələm.
Yazı idi şoğli onun dəmbədəm.
Fariğ olan vəqt oxuma, yazmadan.
Eyləyərdi kəsbi sənaye və fənn.
Peşə və sənətdən o etməzdi ar.
Kəsbi ilə eylərdi o iftixar.
Gəlməz idi xoş bu əməl Ədhəmə.

Sərzəneş eylərdi modam Əkrəmə.
Elm ilə cəhl içirə bulunmaz vəfaq.
Fur ilə zülmət etməz ittifaq.
Atəş ilə ab olmaz heç saz.
Kəbin ilə yoldaş dəxi çarəbaz.
Bu cəhdə əvvəl iki qardaş həm.
Biri birindən eyləyərlərdi rəm.

-2-

Bir günü məşğul ikən Əkrəm işə.
Əldə hacət o gerehnur ikən peşə
Başladı Ədhəm eyləmək rişxənd.
Dedi ona tənə ilə xudpəsənd:
Səndə nə peşədi, nə sənətdi bu.
Eyni səfalətdi, rəzalətdi bu.
Heç yaraşarmı bu ki şah oğluna.
Boş boşuna zor verib əqlinə.
Kərki, təbər, biçəqi əlində modam.
Gah kəsə, gah yona sübh və şam.
Cəhd qıla o gerehnə o nəccarlıq.
Üzmi veribdir ona naçarlıq?

Bu nə rəva ki taxıb önlüyün döşə.
Çəkməçilik tək yapışa boş işə.
Bu peşə şahzadəyə layiq deyil.
Şaneyi halinə müvafiq deyil.
Elm nə lazım dəxi şahzdəyə.
Dərdü qəm və qüssədən azadəyə.
Qoy oxusun elmi vəkil və vəzir.
Elmi nə hacət oxuya şah, əmir.
Elm oxuyubdur atamız şah məgər?
Var mı onun şahlığında bir zərər?
Belə dəxi işləri gəl tərk qıl.
Boş, quru zəhmətdi bunlar, dərk qıl.
Əkrəmə bu tən ağır gəldi çox.
Bilmədi versinmi cavabın ya yox.
Qardaşının bildi avam olduğun.
Fikri cəhalətlə başı dolduğun.
Bildi ona etməyəcək söz əsər.
Xeyirdisə anlayacaqdır o şər.
Etdi vəli fikri ki hər gah cavab.
Verməsə Ədhəm verəcəkdir əzab.
Eyləyəcək gündə məzəmmət onu.
Qoymayacaq ləhzə fərağat onu.
İstəməz istər ona verdi cavab.

Tutdu üzün Ədhəmə etdi xitab:
Söylədiyin cümlə xətadır xəta.
Heç biri insafa deyildir rəva.
Zim eyləyib elm və fən və sənəti.
Eylədin irad mənə töhməti.
Elmi məzəmmət eyləməz əhli əqil.
Elmə gedir əks vəli əhli cəhl.
Elm işıq, cəhl qaranlıqdı, bil.
Elmi gün və cəhli gecə əd qıl.
Elm və kəmal olmasa insanda gər.
Onda nə heyvan və nə noi bəşər.
Belə buyurdu bizə şahi ərəb:
“Çində də olsa, edək elmi tələb”.
Xassə ki şahzadəyə vacibdi elm.
Şahi cahan aləmə sahibdi elm.
Sadir olur elmidən insaf və ədl.
Lakin doğar zülm ilə bidadi cəhl.
Ədl ilə abad olur məmləkət.
Zülm ilə bərbad olur səltənət.
Elm ilə məmur olur dəhrlər.
Cəhl ilə viran olur şəhərlər.
Fəth olunur elm qılıncıyla şəhr.
Zəbt olunur keşti elmiylə bəhr.

Hər pis əməl cəhldən edir sudur.
Hər dəni iş həm edir ondan zühur.
Hər əməli xeyrə səbəb elmdir.
Kari niku ğeyrə səbəb elmdir.
Elm yox isə atamızda əgər.
Munde bizə var təsəlli məgər?
İndiyədək çəkmədisə o zərər.
Belə gedərmi görək iş sərbəsər.
Kəsbi sənaye dəni işdərdidik.
Peşəni lap çirkin əməl söylərdik.
Olmasa aləmdə əgər pişəgər.
Fikri qılıb aya dolanarmı bəşər.
Kim sənə bu qəsri yapardı əgər.
Olmasa kərki, təpər və pişəgər.
Fəxr qılırsan bu uca qəsr ilə.
Yad qıl ustadını həm fəxr ilə.
Peşə və sənət eyləsəm kəsb mən.
Xeyirdən özgə nə çıxar kəsbdən.
Tut ki deyildir mənə lazım peşə.
Bilməyi edərmi zərər bir işə.
Yadına sal "məşətzən"k qissəsin.
Sədinin onda oxu bu fərdlərin:
"Gər biğəribi rudəz şəhri xiş.

Səxti o mehnət nəbərəd pine duz.
Vərrubixərabi fətəd əz məmləkət.
Gərsənə xəsbəd mələk nimruz”

Tərcümə:

“Şəhərini tərk eyləsə yamaqçı əgər.
O nə əziyyət nə də zəhmət çəkər.
Məmləkətindən çölə gər qoysa üz.
Ac yatar o vəqt şah nimruz”
Batmadı beyninə bunlar Ədhəmin.
Həqq idi hərçənd sözü Əkrəmin.
Çünki təbiətdə yox idi vəfaq.
Düşdü arasına onların nifaq.
Gəzdi bu ondan, o da bundan kənar.
Etmədilər biri biriylə mədar.
Yoldaş yoldaş ilə tən gərək.
Olmasa tən, araları gen gərək.

-3-

Şahi vilayətdə yox idi çün elm.
Məmləkəti zəbt eylədi şahi zülm.
Kök ata bir yerdə əgər beydi cəhl.
Pərvəriş etməz orda da sərvi ədl.
Gərçi deyildi şah özü zülmkar.
Onda yox idi vəli o ixtiyar.
Bağlaya zülmün yolun amillərə.
Tapşıra xalqın işin adillərə.
Hər işə daxil etdi və qul və vəzir.
Zülmlə tapdandı kəbir və səğir.
Olmasa bir ölkədə adil divan.
Məhv olur asayiş və əmin və aman.
Olmasa bir iqilmdə zülm tamam.
Kəsr tapar səltənət etməz davam.
Zülm və sitəmdən doyubən cana xalq.
Gəldi bütün nalə və əfğana xalq.
Düşdü vilayət içinə iğtişaş.
Oldu dönüklük, hamı qaldırdı baş.
Yeksərə xalq eylədilər ittifaq.
Dağ yıxılar olsa əgər ittifaq.
Şahı gedib taxtdan endirdilər.

Səltənətin şamını söndürdülər.
Barigahın eylədilər tarımar.
Əhli əyali bütün etdi fərar.
Düşdü hərə bir yerə şahzadələr.
Bilmədilər biri birindən xəbər.
Şahın özün qalada həbs etdilər.
Gör kim idi, axırını nə etdilər.
Cümlə o şövkət, o şüku və cəlal.
Bir göz açıb yummada tapdı zaval.

-4-

İndi yazım şahzadələr halını.
Şərh eyləyim onların əhvalını.
Nəql edim əhvalın əzəl Əkrəmin.
Kəşf olar axırda işi Ədhəmin:
Tace səzavar idi Əkrəmdə baş.
Lakin "yanar qurunun oduna yaş".
İstədi xalq nəslini şahın kəsə.
Bu səbəbə baxmadı yaxşı pisə.
Əkrəm işin gördü fəlakətdədir.
Diriliyi gərdab həlakətdədir.

Qurtara ta təhlükədən canını.
Tərk eylədi xanə və ünvanını.
Oldu çün şahzadə vətəndən qaçaq.
Getdi bir axır yerə düşdü uzaq.
Bildi çörək verməz ona heç kəs.
Öz əlidir ancaq ona dəstirəs.
Dedi nə olar getdisə şahzadəlik.
Şükür xudaya ki var azadəlik.
Şükürlər olsun ki deyil şil əlim.
İşləməyə var mənim saz qolum.
Eyləmərəm özgələrə minnəti.
Öz özümə mən edərəm xidməti.
Müxtəsəri, fürsəti fövt etmədi.
Rizq üçün əvvəli kəsbi şuru eylədi.
Çəkməçiyə oldu o şagird əzəl.
Hər nə buyurdusa o etdi əməl.
Mahir idi gərçe bu sənətdə çox.
Neyləsin amma o çün sərmayə yox.
Ta onun özü aça ayrı dükan.
Aid ola nəfsinə sud və ziyan.
Etdi bir il müddəti şagirdilik.
Daha da artırdı məharət, bilik.
Maya keçirdi əlinə bir qədər.

Açdı özü üçün dükan o pişəgər.
Çəkməçilik eylədi üç-dörd il o.
Müştərisi oldu nəhayətdə bol.
Tapdı təriqi işi gündən günə.
Artdı onun mayası dönə-dönə.
Sonra ticarət işinə qoydu əl.
Görmədi bu işdə dəxi bir xələl.
Doğruluq idi çün onun peşəsi.
Əyriliyə yox idi əndişəsi.
Bilməz idi hiylə və aldatmağı.
Birə iki qiymətə mal satmağı.
Bu səbəbə kəsb eylədi etibar.
Etdi hamı rəğbət ona bişomar.
Müştəridən onda yox idi macal.
İşdə idi ruz və şəb və mah və sal.
Var idi şagirdləri neçə nəfər.
İşləyir idilər onlar sərbəsər.
Biri tutub əldə tərəzi və daş.
Onda çəkər idi şəkər başu baş.
Arşın əlində birinin daima.
Ölçür idi çit, ipək və zərxara.
Biri əlində çəkir idi hesab.
Nisyəni yazırdı tutub bir kitab.

Dəxilə bir əldən tökülürdü qızıl.
Əşrəfi, bacaqlı, gümüş müttəsil
Etdi ticarət iki il sərbəsər.
Yığdı bu vəchlə o çox sim və zər.
Var idi Əkrəmdə çün elmi kamal.
Kəsb elədi həm özü mal və mənal.
Getdi onun günü-gündən işi qabaq.
Gördü işin yaxşı qabaqca qoçaq.
Bir kəs ola aqil və həm durbin.
Xoş keçər ovqatı həmişə yəqin.
Tərki ticarət eylədi sonra o.
Tapdı gedib barıgah şahə yol.
Oldu vəzir ilə əzəl aşina.
Düşdü pəsəndidə və məqbul ona.
Fəhm qılıb əql və kəmalın vəzir.
Eylədi təklif ona cai dəbir.
Sidqilə qulluq eylədi altı ay.
Əxtərbəxt oldu ona runemai.
Şahə onun qulluğu oldu əyan.
Payei fəzlin eylədi imtahan.
Gördü ki çox zirək və qabildir o.
Əhli hünər aqil və kamildir o.
Eylədi bir nahiyə təhfiz ona.

Taki edə rəsmi hökumət əda.
Qoydu ayaq çün işə o nikənam.
Zənnini doğrultdu şahın bilnəmam.
Xalq ilə rəftar eylədi atatək.
Pərvərəş eylədi onları anatək.
Bir göz ilə baxdı böyük kiçiyə.
Qoymadı seçki birinə bir tikə.
Ədl ilə məmur eylədi ölkəni.
Məzlumədən dur eylədi ölkəni.
Eylədi çox məscid və məktəb bina.
Oldu savab işlərə himmətnəma.
Əlsiz ayaqsızlara eylədi kömək.
Aclara, möhtaclara verdi çörək.
Hakim idi adı əgerçe onun.
Lakin atasıydı fəqir, düşgünün.
Bağladı xalq mehr və məhəbbət ona.
Eylədi sidqilə itaət ona.
Bildi bu əhvalı təmamən çü şah.
Şəfqət ilə Əkrəmə etdi niqah.
Məmləkətin həsən modarı üçün.
Gördü səlah ki onu çəksin yaxın.
Boş idi o vaxt vəzirin yeri.
Əkrəm üçün eylədi şah tədbiri.

Eylədi təyin onu bu mənsəbə.
Çün yaraşırdı ona bu mərtəbə.
Bağladı şah Əkrəmə çox etibar.
Verdi ona hər bir işdə ixtiyar.
Şah özü çox aqil və dana idi.
Əhli kərəm, mədələt ara idi.
Söylə: Xoş halına o ölkənin.
Şahı, vəziri ola aqil onun.
Qarə geyinsin o vilayət ki şah.
Eyləməz fərq sefid və siyah.
Oldu vəzir ilə çu həmdəst şah.
Tapdı qərar ölkədə əmin və rifah.
Şah vəziri ilə əgər görsə kar.
Aləmi o mat qılar aşikar.
Şərt bu ki hər ikisi aqil ola.
Elm və hünər sahibi, adil ola.

-5-

Bir neçə il şah ilə Əkrəm bahəm.
Saxladılar ölkəni zir qələm.
Verməmiş idi şaha övlad bəxt.

Pəs yox idi onda vəliəhd təxt.
Vədə yaxınlaşdığını bildi şah.
Gördü həyat üçün olub tənkerah.
Məmləkət zəifə qoyub üz bədən.
Mülk ədəmə sarı edib meyli tən.
Lap boşalıb yırğalanır təxti ömür.
Gedə gedə yığışılır rəxti ömür.
Tac mərsədən olub sərgərdan.
Saxlamağa yoxdu başında təvan.
Pik əcəl hər gün onu gözləyir.
Molla, axund hər qədəmin izləyir.
Cəmi edibən başına əyanı.
Eylədi cari belə fərmanı:
Məxfi deyildir sizə bu əmri kim.
Taxta vəliəhd yoxumdur mənim.
Ta ki edən vəqtdə mən irtihal.
Məmləkətə düşməyə bir qil və qal.
Məsləhət odur bizə kim piş vəqt.
Həll oluna məsələyi tac və təxt.
O kəsə lazım verilə taxt və tac.
Kim o verə hər işə rövnəq, rəvac.
Xalq ilə rəftar qıla, dad edə.
Məmləkəti ədl ilə abad edə.

Şəxsi qərəzdən özünü dur edə.
Mənfəət aməni mənzur edə.
Hal rəayani riayət edə.
Onları hər vəchlə rahət edə.
Belə kəsi göstərək insaf ilə.
Xidmət edək xalqa dili saf ilə.
Nitqini payanə yetirdi çü şah.
Oldu əyan məqsədi aləmpənah.
Cümlə işarə kimədir bildilər.
Şah ilə həmrəy və zəban oldular.
Baxdılar insaf gözüylə işə.
Getmədilər əyri söz ilə işə.
Əkrəmə çün layiq idi tac və təxt.
Bu cəhətə oldu ona yar bəxt.
Şaha hesab etdilər onu vələd.
Yəni vəliəhdliyə namizıd.
Elə ki baş tutdu bu əmri əhəm.
Şahi cahan bəstərə qoydu qədəm.
Oldu zəifulbədən və naməzac.
Səhhətinə olmadı heç bir əlac.
Hər azara, hər mərəzə çarə çox.
Lakin ölüm xəstəsinə çarə yox.
Zəifdən oldu bini çün həlak.

Ömri abi aqibət etdi zəval.
Vədə günü yox idi əcəldən pənah.
Birdir ona xahi gəda, xahi şah.
Qəriyə və şəhr əhli yığıldı tamam.
Mərd və zən və pir və cəvan, xas və am.
Xəlq tutub yas, geyindi qara.
Şövkət ilə dəfni olundu əda.
Calisi taxt eylədilər Əkrəmi.
Qismət ona oldu vilayət qəmi.
Çəkməçicik idi əzəl sadə o.
Gün keçirirdi xoş və azadə o.
Düşdü onun boynuna bari geran.
Dərd və qəm və qüssəyi külli cahan.
Əkrəmə bu no ilə keçdi sərir.
Elm qılar adamı şah və vəzir.
Var idi Əkrəmdə çü insaf və dad.
Oldu onun şahlığına xalq şad.

-6-

Bir günü eyvanda oturmuşdu şah.
Küçəyə sarı edir idi niqah.

Gördü ki var küçədə çox izdiham.
Adəm ilə küçə dolubdur tamam.
Ortada bir mucrimi fərraşilər.
Süriyür idilər açıq pa və sər.
Bağlı idi qolları kəndir ilə.
Boynu, ayağı dəxi zəncir ilə.
Kimi vururdu ona sillə, kötək.
Kimi atırdı yalama daş, kəsək.
Şah hüzuruna nə dəm çatdılar.
Cürmin onun yerbəyer ərz etdilər.
Ta verə edamına fərman şah.
Darə çəkib edələr onu təbah.
Baxdı onun şah çü simasına.
Olmadı çox mail asılmasına:
Surətini gördü degərgün onun.
Gözlərini çökmüş və por xun onun.
Rəng saralıb misli güli zəfəran.
Qəddi qəm və qüssədən olmuş kəman.
Yoxdu dodağında onun damcı qan.
Acı nəfəs ilə doludur dəhan.
Can diləyirdi örümçəkdən o.
Ölmüş idi guya gerçəkdən o.
Etdi yəqin şah o əhli kərim:

Ki o yazıq nahaq olub müttəhim.
Oxşamır əhli günaha fəqir.
Səhvə olub dam bəlaya əsir.
Gər günahı var isə icbaridir.
Əmri zəruridir və naçarədir.
Mucrim ayağına yıxıldı şahın.
Qanlı yaşın payinə sildi şahın.
Şah onu qaldırtdı ayağa nə dəm.
Dedi o mehnət zədəye çərxe xəm.
Ey şəhi kəsri sifət və cəm kolah.
Padişahe adil və aləmpənah.
Cümlə ümidsizlərə ümidgah.
Müalicə və mavai həme dade xah.
Mərhəmətin dar alamandır mənə.
Məkrəmətin mayeyi candır mənə.
Rəhm elə bir saat aman ver mənə.
Ərz edim əhvalımı şahə sənə.
Qətlimi istəyirsə günahım mənim.
“Üzr” dilər əfvimi şahım mənim.
Hər nə qədər təqsirim olsa böyük.
Üzrüm edər təqsirimi, ey şah, kiçik.
İzin ver əhvalımı nəql eyləyim.
Cümlə qəza və qədəri söyləyim.

Var qəziyyəmdə mənim xəsrəva.
Halət və keyfiyyət übur tanıma.
Nəqli işə etməsə də gər kömək.
Elmi müfid olmağına yoxdu şəkk.
Rəhm qılıb verdi ona izin şah.
Ərz edə ta halını o rusiyah.
Gəldi vəli mucrimə bu xeyli ar.
Halı onun xəlqə ola aşikar.
Tutdu üzün şaha yenə binəva.
Aciz və təzrə ilə dedi ona.
Olsa mənə şahın əgər rüxsəti.
Halımı mən ərz edərəm xəlvəti.
Eylədi bu ərzini həm şah qəbul.
Mucrimə verdi öz otağına yol.
Əmr eylədi bağın önünə aldılar.
Sonra otağına şahın saldılar.
Elə ki onun düşdü otağa gözü.
Oldu dili lal, kəsildi sözü.
Başdan uçub əqli, yıxıldı yerə.
Mordə cəsəd kimi sərildi yerə.
Şah bu əhvalı görüb qaldı mat.
Sanki qabağını şahın aldı at.
Hökm eylədi üstünə su tökdülər.

Dalın ovub qol qıçını çəkdilər.
Su səpibən üzünə həm gözünə.
Güclə gətirdilər onu özünə.

-7-

Mucrim açıb sonra dəhan və zəban.
Eylədi əhvalını şərh və bəyan.
Dedi ey şah müruvvət pənah.
Kömək eylə dour edə xurşid və mah.
Mən ki yıxıldım burada indicə.
Bu deyil idi əbəs və bihudə.
Düşdü gözüm çün bu otağa mənim.
Gəldi o dəm yadıma keçmiş günüm:
Sən kimi şah idi mənim də atam.
Onda da var idi bəsat tamam.
Bu əzəmət, təntənə, bu dəstgah.
Şövkət, şan, cəh, cəlal, tac və gah.
Bizdə dəxi var idi ey qibləgah.
Baxma ki halım olub indi təbah.
Bundan uca idi bizim qəsrimiz.
Ərşə dəyirdi qülləyi fəxrimiz.
Biz iki qardaş idik ey padişah.

Birisi mən – mucrim, bəxti siyah.
Digəri məndən kiçik, ey şəhriyar.
Oğlan idi zirək və çox huşiyar.
Çün ulu fərzəndi idim atamın.
Şəri vəliəhdi idim atamın.
Yəni ki mən gözləyir idim tac və gah.
Gör fələyin işini ey padişah.
Doğru imiş "Saydığını say sən.
Gör nə sayar lakin bu çərxi köhn".
Elmə yox idi həvəsim heç mənim.
Şorb və qumar ilə keçirdi günüm.
Qafil idim kari cahandan şəha.
Qalib idi cəhl setəmkər mənə.
Başqa idi halı kiçik qardaşın.
Özgə idi xilqəti onda başın.
Sənət və elmə həvəsi çox idi.
Meyli həva və həvəsə yox idi.
Bir günü mən etdim ona sərzəneş.
Elm və sənayedi dedim çox boş iş.
Qoul və dəlaillə mənə ol cavan.
Fəzlini elm və fənn etdi bəyan.
Şərh eylədi mənfəətin sənətin.
Dedi peşə mayesidir sərvətin.

Eyləmədim sözlərinə etina.
Vermədim onlara qulağımda ca.
Pənbei cəhl almış idi quşimi.
Badei qəflət aparıb huşimi.
O dedi ağ, lakin dedim qarə mən.
Dedi bütün o, söylədim parə mən.
Çəkdi aramızda uzun qil və qal.
Gedə gedə yoğnudu qal və məqal.
Sözlərimiz bir birini tutmadı.
Biri birimizə əsər etmədi.
Axırı rəncidəlik etdi zühur.
Qalxdı aramızda nəqar və küdur.
Etdi bu əsnada vuqu özgə iş.
Oldu tamam işlərimiz qat qarış.
Düşdü bizim ölkəmizə inqilab.
Çıxdı üzə şur və şər bihesab.
Xəlqi vilayət yığılıb bilumum.
Eylədilər köşkünə şahın hücum.
Şahı kənar eylədilər taxtından.
Oldu uzaq mərtəbədən, baxtından.
Zir və zir eylədilər xanəmiz.
Tərki vətən eylədik axırda biz.
Ta ayağım tutdu fərar eylədim.

Əcnəbi bir mülkə qozar eylədim.
Düşdü yolum bir köyə axır mənim.
Oldu o köy içrə mənim məskənim.
Çün yox idi məndə bir elm və hünər.
Peşə və sənətdən idim bixəbər.
Müşkil idi kim edibən kəsbikar.
Hasil idim vəchi maaş və mədar.
Çarəsiz oldum bir ağaya nökər.
Qulluğuna bağladım onun kəmər.
Tutduğu işi kişi bilmək gərək.
Hər bir işə adət edilmək gərək.
Çünki nökərlik deyildi işim.
Gündə yedi sillə və yumruq başım.
Hansı iş oldusa həvala mənə.
Öldməyi mümkün onu əmin əda.
Əmr eylədilər mənə su çəkməyi.
Zir və zibili daşıyıb tökməyi.
Bir günü çaydan götürən vəqt su.
Düşdü əlimdən yerə sındı səbu.
Xoca mənim başıma vurdu qapaz.
Dedi gözümdən itil ey natəraz.
Sən kimi qanmaz nökəri istəməm.
Əqli yüngül dəngəsəri istəməm.

Qovladı əlqissə evindən məni.
Etdi özündən uzaq və gen məni.
Sonra gedib tacirə oldum nökər.
Oldu əzəlindən işim beş betər.
Vermədi bir dəfə doyunca çörək.
Nan əvəzinə o yedirtdi kötək.
Axşamadan tay götürtdü mənə.
Müttəsil anbar süpürtdü mənə.
Sübhlər axşama kimi işlədim.
Gecələr ah çəkdim əlim dişlədim.
Yad qılıb qardaşımın sözlərin.
Fikr eylədim diqqət ilə hər birin.
Gördüm o sözlər həqq imiş sərbəsər.
Elmsiz adam olur imiş çün xər.
Olmaz imiş yük daşımaqdan səva.
Bir şeyə məsrəf daha ol binəva.
Tay daşımaqdan lap əyildi belim.
Düşdü qıçım haldan, üzüldü qolum.
Tərk eylədim qulluğunu tacirin.
Verdim özüm qapısına axərin.
Mehtəri oldum gedibən bir bəyin.
Yəni ki qulluqçusu at, eşşəyin.
Oldu işim ata tumar eyləmək.

Vəqt bu vəqt tazı, tula bəsləmək.
Qulluğu ağır deyil idi bəyin.
Çəkmir idim əsrətini ipliyin.
Xasiyyət və xülqi pis idi vəli.
Durmaz idi dinc dili həm əli.
Hər çürük iş üstünə döyürdü məni.
Yava kəlamıyla söyürdü məni.
Mən kimi aludə cəhl idi o.
Var idi dövlət atadan qalma bol.
İrs qoyunca ata mal oğluna.
Kaş qoya elm və kəmal oğluna.
Elm ilə kəsb etmək olur mülk və mal.
Olmaz isə elm, edir onlar zəval.
Təngə gətirdi məni bu müxtəsər.
Qalmadı səbr etməyə imkan digər.
Qoydum əlimdən yerə mehtərliyi.
Ta ki edim özgəyə kehtərliyi.
Fikr eylədim lakin bu əsnada mən.
Ki deyiləm qabil heç zadə mən.
Bu səbəbə hər yerə getsəm mənə.
Rahi dolanmaq olacaqdır cəfa.
Çarə odur az və çox elm öyrənəm.
Bəlkə ola rəf bu dərd və ələm.

Var idi kənd içrə bir alicənab.
Olmuş idi elmdən o bəhrəyab.
Çünki o bir molla idi çox dərin.
Getdim onun sidqilə öpdüm əlin.
Eylədim əlhahilə ondan rica.
Ki o mənim dərdimə edə dəva.
Yəni ki yazmzq, oxumaq öyrədə.
Elm və ədəbdən məni hali edə.
O məni şövqilə qəbul eylədi.
Lütfilə həm bir neçə söz söylədi.
Dedi əcəb dərs verərəm mən sənə.
Quranı tədris edərəm mən sənə.
Öyrədərəm elmi şəriət tamam.
Babi-hədis, fəsli təharət tamam.
Qüslü-bədən, surəti heyz və nifas.
Həm dəxi təthiri libas və pəlas.
Şərti vüzu, fərzi səlavat və siam.
Qaideye səcdə, ruku və qiyam.
Siğeyi ənikahət və zövcətini.
Rəsmi verə mütə və təlaqatını.
Öyrədərəm həm əvvəli tədfinini.
Qüslünü, təchizini və təkfinini.
Özgə elmə dəxi yox ehtiyac.

Heç biri dərdə eyləməz bir əlac.
Eyləki bunları bildin, ey oğul.
Sanki açıqdır sənə hər yerdə yol.
Molla qoyarlar adını o zaman.
Kəsbi qılarsan bu sayaq ad və san.
Xalq də edər əlbəttə sənə ehtiram.
Başda verərlər sənə daim məqam.
Dəvət edərlər səni xeyirə, şərə.
Xeyrin olur düşsə yolun hər yerə.
Molla üçün tənk deyildir mədar.
Həm ölüdən, həm diridən payı var.
Xülasə məhərrəm, ramazan ayları.
Molla, axundun çox olur payları.
Tutdu bu sözlər sümüyümü lap mənim.
Sanki yüngülləşdi yüküm lap mənim.
Müxtəsər oldum ona qulluqçu mən.
Olmadım artıq giləmənd bəxtdən.
Həm də onun qulluğu asan idi.
Külfəti yox idi, tək can idi.
Ancaq ona aftava vermək işim.
Başmağını bir də çevirmək işim.
Evdə onun artıq işi yox idi.
Xordu-xörək, aş və bişi yox idi.

Çünki o evdə yeməz idi çörək.
Hazır idi çöldə onunçun xörək.
Gündə qoyurdu bir evə o qədəm.
Mən də gedirdim onun ilə bahəm.
Heç yemək içməkdə yox idi qüsur.
Hasil idi zövq və səfa və sürur.
Hasili çox isticə idi yerim.
Yox idi əsla dəxi dərd və çərim.
Başladı dərs verməyə o şəxs gözəl.
Olsun ona məğfirəti ləm yəzəl.
Qoydu yerə kal kimi o dizlərin.
Yummadı bir ləhzə qoçaq gözlərin.
Gecə və gündüz eylədi səy və cəhd.
Çün o cənab etmiş idi binə əhd.
Ki mənə elm öyrədə hasil edə.
Tez üləma silkinə daxil edə.
Çəkdi beş il müddəti rənc və cəfa.
Əlhəq əvvəl öyrətdi əlifba mənə.
Verdi təmiz söz ki beş il həm keçər.
Su kimi quran oxumaq öyrədər.
Lakin onun etmədi ömrü vəfa.
Ta yetirə etdiyi əhdi beca.
Vermədi möhlət ona namərd əcəl.

Ki edə o verdiyi sözə əməl.
Yəni bu dünyadan o çəkdi ayaq.
Olsun o dünyada onun üzü ağ.
Oldu kefim xeyli pərişan yenə.
Çünki işim tapmadı səhman yenə.
Aldı yenə dərd məni təzədən.
Saldı məni əngilə çərx köhnədən
Qalmış idim çaş-baş aralıqda mən.
Az qala çıxmışdı canım qüssədən.
Çatdı bu əsnada mənə bu xəbər.
Ki var imiş kənddə məlum digər.
Təzə üsul ilə modam dərs verir.
Bir aya yazmaq, oxumaq öyrədir.
Tutdu qəribanımı dəsti həvəs.
Fikir eylədim bəxtim olub dəstirəs.
Getdim alıbən sorağın evinə.
Mənzilə çatdım sevinə-sevinə.
Lakin onu evdə tapa bilmədim.
Sürət ilə məktəbə əzm eylədim.
Yox idi məktəbdə dəxi o cənab.
Var idi hərçənd hesabsız kitab.
Get-gəl ilə keçdi günüm düz üç ay.
Olmadı bəxtim kimi əvvəl runemai.

Söylədilər gah şikara gedib.
Gah dedilər dari qumara gedib.
Gah dedilər ki ziyafətdədir.
Gah nişan, gah toy və sünnətdədir.
Gah dedilər şəhrə gedib seyr üçün.
Ta ki gəzə, keyf çəkə bir neçə gün.
Gah dedilər düzdə kotan sürdürür.
Gah dedilər güldə ağac qırdırır.
Gah dedilər bağda üzüm sıxdırır.
Gah dedilər dağda qoyun qırxdırır.
Bir günü rast oldu mənə nagahan.
Eylədim əhvalımı ərz və bəyan.
Baxdı mənə, dedi ki yaşın ötüb.
Tərbiyə, təlim zamanı keçib.
Məktəbə olmaz səni etmək qəbul.
Yox buna qanun məkatəbilə yol
Dərs verər idim mən evimdə sənə.
Yoxdu vəli fürsətim əsla buna.
İş güc ilə lap qarışıbdır başım.
Var xüsusi özümün çox işim.
Bağladım ümidimi hərçənd ona.
Olmadı bir nəfimüssər mənə.
Hər yerə etdimsədə seyr və qozar.

Oldu mənə qəhət maaş və mədar.
Ədhəm bəxtim mənə ram olmadı.
Sərkeş idi zirilləcam olmadı.
Elə ki hər yerdən üzüldü əlim.
Oldu pərişən və məşuş halim.
Dövr eylədim ortada çılpaq və ac.
Qalmadı məndə dəxi özgə əlac.
Qəsd eylədim özgələrin malına.
Baxmadım əsla əməlin dalına.
Feili bədim oldu çü zahir mənim.
Çatdı işim bu yerə axır mənim.
Yoxdu cəhalət evim ey padişah.
Verdi xəcalət mənə ol rusiyah.
Dəyməsə idi şər o məlunədən.
Çəkməz idim bir belə azar mən.
Mən də olardım sənintək tacedar.
Olmaz idim böylə sezavar dar.
Kimsəyə olmazdı niyazım mənim.
Kəndirə düşməzdi boğazım mənim.
Didələrim dolmaz idi qan ilə.
Yanmaz idi dilğəm suzan ilə.
Qapılara düşməz idim xar və zar.
Olmaz idim dərd və bəlaya düçar.

Dəyməz idi başıma gündə qapaz.
Qoymaz idilər adımı anlamaz.
Belədir əhval və qəziyyə şaha.
Doğrudur başdan ayağa macəra.
Səndədir ey şahi şahan ixtiyar.
Əfvi gənə - ya da ki kəndir və dar.
Ya ba xubən cürmümə öldür məni.
Ya nəzir et üzrimə qaldır məni.
Qəhrin olur isə cəzadır mənə.
Rəhmin olur isə səzadır mənə.
Hər ikisi dur deyil ədlidən.
Etdi mənə zülm şahım! cəhlidən.

-8-

Eylədi çün halını mucrim bəyan.
Sərnehan Əkrəmə oldu əyan.
Sözlərinə verdi sərasər çün quş.
Xuni əxvət eylədi onda cuş.
Bildi ki Ədmədir bu bəxti qara.
Cəhl qılıb ani düçar bəla.
Hüsni lakin etmədi tez aşikar.

Səbr və vüqar oldu ona pərdədar.
Taki əzəl yığnağı sakit edə.
Rahət olub xalq qapıdan gedə.
Çıxdı camaat içinə sonra şah.
Müntəzir idi çü rəiyyət, sepah.
Dedi onlara: Bilin ey xas və am.
O kəsə ki "mucrim" olunmuşdu nam.
İndi mənim əmin və əmanəmdədir.
Əfv olunub zimn zimanəmdədir.
Zaminəm ayəndəsinə mən onun.
Çünki xəbərdaram işindən onun.
Doğrusu mucrim demək olmaz ona.
Yoxdur onun cürmi, yəqindir mənə.
Əslinə baxsaq, o müqəssir deyil.
Çünki bu işdə o müdəbbir deyil.
Əmrinə cəhlin o edibdir əməl.
Qoymayıb öz əqli ilə işə əl.
Cəhl tərifdən işə məmurdur.
"Kimdə ki məmur ola məzurdur"
Çəkmək onu dara deyildir rəva.
Rəsmi ədalət buna verməz rəza.
Əsl müqəssir burada cəhldir.
Bilmək onu səb deyil, səhldir.

Cəhli gərəkdir ki çəkək darə biz.
Ta ki bununla sağala yarəmiz.
Kəsməsən kökdən ağacı əgər.
Yüz kəsəsən şaxı, kəsilməz səmər.
Cəhl ağacının qoparaq rişəsin.
Çəkməyək acı səmər əndişəsin.
Cəhl ağacı məhv olarasa əgər.
Dar ağacı lazım olurmu digər.
Dəf gərək əsl vətən düşməni.
Ta ki tapa əhli vətən imanı.
Lakin buna hamıda himmət gərək.
Qeyrət və namus və həmiyyət gərək.
Eylədi çün mətləbini şah tamam.
Oldu camaat hamısı şad kam.
Ədlinə şahın dedilər mərhaba.
Eylədilər cümləsi həmd və səna.
Elə ki xalq sakit olub getdilər.
Dərgəhe şəhanəni tərk etdilər.
Şah öz otağına qayıtdı girəv.
Əmr eylədi qullarına ruberu.
Ədməmi hamamda çimdirdilər.
Tazə ipək camə geyindirdilər.
Lap bəzədilər onu şahzadətək.

Pak qılıb bəndeyi azadtək.
Saçdlar əndamına ətir və gülab.
Verdilər axırda təam və şərab.
Sonra apardı onu yanına şah.
Diqqət ilə etdi sərapa niqah.
Var idi çün onda bir neçə nişan.
Bildi ki qardaşıdır o bigüman.
Dedi ona: Diqqətlə bax mənə.
Şübhəli bir şey görünürmü sənə.
Ədhəmə qayətdə əcəb gəldi bu:
Şah edə onunla belə qoftequ.
Etdi yəqin ki bu səbəbsiz deyil.
Var bir iş bihudə hərgez deyil.
Şaha nəzər etdi nədəm baş ayaq.
Qaş-qabaq açıldı, qımışdı dodaq.
Barmağını dişlədi o nagahan.
Oldu əyan çün ona sərnehan.
Etmədi heç şək ki o qardaşıdır.
Əhdi səbavətdəki yoldaşıdır.
Elm və hünər sahibi Əkrəmdir o.
Bu cəhətə şahi məkrəmdir o.
Hər ikisi halı çün etdi yəqin.
Bir birinə gəldilər onlar yaxın.

Əvvəl iki qardaş qucaqlaşdılar.
Yada salıb keçmişi ağlaşdılar.
Əkrəmə Ədhəm olubən üzrxah.
Dedi çəkib hüzn və təəssüflə ah:
Keçmiş işi əfv eylə ey qardaşım.
Cəhl ilə dolmuşdu o vədə başım.
Hər nə sənin əksinə mən söylədim.
İndi yəqin oldu ki səhv eylədim.
Elm səni şah eylədi aqibət.
Cəhl məni eylədi heyvan sifət.
Belə imiş hökm cəri macəri.
Nə etməli təqdirə məzi maməzi.
Etdi bu söz Əkrəmə təsir çox.
Qıldı onun halını təğyir çox.
Yandı canı, qıymadı qardaşına.
Yad edibən gəldiyini başına.
Aldı döşə qardaşının başını.
Tökdü gözündən su kimi yaşını.

LÜĞƏT

ab-su
axərin – digər
am – ümumi camaat
aşina – dost
ayəndə - gələcək
barigah – izinlə girilə biləcək uca bir məqam (yer)
bari geran – qiymətli yük
beca – yerinə
bəhr – dəniz/bəhər
bəhrəyab – bəhrələnmiş
bəsat – sadə
bəstər - yataq
biar – abırsız
bihudə - əbəs yerə
bilumum – ümumilikdə
bişomar - hesabsız
ca - yer
cai dəbir – oxumaq yeri
calisu – oturmaq
cəhl – cəhalət
cürm – günah
cürmün - günahkar
çərxe xəm – beli əyilmiş
dal – kürək
dana – ağıllı
dar - ev

degərgün – pərişan
dəhan - ağız
dəhr – kənd
dəlail – dəlil
dəmbədəm – anbaan
dəngəsər - dəng
dəstirəs - əlçatan
dəvat – mürəkkəb (maye) – çernil
didə - göz
dour – dövrə
durbin – uzaqgörən
əxvət - ədalət
əlhəq – haqq
əndişə - düşüncə/qorxu
ənikahat - nikah
fariğ – məzun
feili bəd – pis iş
fəhm - anlama
fərzənd - oğul
fur – nur
giləmənd – gileylənən
ğayət – hədəf
ğeyvər – hikmətli/qeyrətli
hacət – hal/məcbur
heyz – aybaşı
həmiyyət – hamılıqla
hərgez – heç vaxt
həsən – gözəl

himmət - əzm, səy
huşiyar – ağıllı-başlı
xah – istəmək
xahi – istər
xas - xüsusi adamlar
xər – eşşək
xord – yemək
xudpəsənd – özündən razı
xun - qan
xurşid – günəş
xülqi – xasiyyət
irtihal – ölmək
kar - iş
kari niku – yaxşı iş
keşti – gəmi
kəbir - böyük
kəsbi ulyumə - elmləri öyrənmək
kolah - papaq
köhn – köhnə
qəriyə - kənd
qil və qam – söz-söhbət
qoftequ - danışıq
qoul – söz vermək
qozar – keçmək
quş - qulaq
ləhv və ləib – kef-damaq
ləm yəzəl
ləhzə - an

mah – ay
maməzə - keçmiş
maya - pul
mehda/mehta - səxavətli
mehnət - möhnət, əzab, dərd, qəm
mədar - mərkəz/dairə
məğfirət – bağışlanma
məkrəmət – kərəm
məlunə - lənətlənmiş
mənal – nail olunan/var-dövlət
mənzur – niyyət
mərd – kişi
modam - davamlı
modar – idarə
morda – ölü
mucrim – müqəssir
mufid - faydalı
munde – qalmaq (burada deyəsən “bunda” olmalıdır)
müdəbbir – tədris edən/ tədbirli, uzaqgörən
mütə - müvəqqəti nikah
müttəsil - dayanmadan
naçarlıq – çarəsizlik
nagahan – birdən-birə
naməzac – kefsiz/naxoş
nan – çörək
nəccarlıq - xarratlıq
nəhi – çəkinmək
nifaq – düşmənçilik

nifas – doğuşdan qabaq gələn qan
niqah – baxmaq
no/noi - növ
numruz – yarım gün
örümçək – hörümçək
pa - ayaq
payanə - son
payei fəzl
peyvəstə - birlikdə
pənbei - pambıq
pərvəriş – artmaq
pəsəndidə - bəyənilmiş
pir – qoca
piş – qabaq, ön
pişəgər – peşəkar
por xun – qanla dolu
rağib - meyilli
rah - yol
rəf – dəf
rəxt - döşənəcək, yataq / pal-paltar
rəm - hürkmə, qorxub qaçma
rənc/rəncidə - əziyyət
rəza - razı
ruberu – üzbəüz
runemai – bəxtigətirən
rusiyah - üzüqara
ruz – gündüz
rüxsət – icazə

sadir - çıxma
sal - il
sefid - ağ
seid – ov
sezavar dar – var-dövlətə layiqli
səb – ağır, çətin
səbavət - uşaqlıq dövrü, uşaqlıq
səbu – kuzə (su qabı)
səğir – kiçik
səhl – yüngül
səmər - meyvə (burada zəhərli meyvə)
sər – baş
sərapa – başdan-ayağa
sərir/səriréh – padşah taxtı
sərbəsər – sərasər
sərzəneş – qınaq
səza, səzavar - layiq
siam - oruc
silk – sinif/cərgə
sim – gümüş pul
sitəm – zülm/əziyyət
sud – xeyir
sudur - zahir olma, hasil olma, çıxma, baş vermə.
suzan - yandıran
sürur – sevinc
şax - budaq
şəb – gecə
şərti vüzu – dəstəmaz

şoğl - iş
şorb - içki
şurbi – içmək
şuru – başlamaq
şüku - zarafat
tədfin – dəfn
təbah – məhv olma/puç olma
təğyir - dəyişmə, dəyişiklik, dəyişdirmə, başqalaşma
təhfiz - əzbər
təkfin – kəfənləmək
təlaq - boşanma
tənk - dar
tənkərah – qısa yol
təriçi – yol
təthir – paklıq
übur – keçmək
üləma - alim
vəch - üz, sifət, çöhrə / üsul, vasitə
vəli – vilayəti olan, hökmü olan
vuqu - vaqe
yeksərə - birlikdə
zəban - dil
zən – qadın
zər - qızıl
zim - sahib
zövcət - cüt

ایکی قرداش

تاج شاهی طلبی گوهر ذاتی بنمای
ور خود از گوهر جمشید و فریدون باشی
(حافظ)

ـ ۱ ـ

وار ایدی بر اولکه‌ده بر پادشاه   صاحب شوکت، عظمت، تاج و گاه
وار ایدی شاهک ایکی اوغلانلاری   تازه آچیلمش گل خندانلاری
ادهم ایدی آدی بویوک اوغلنک   اکرم ایدی اسمی کیچیک اوغلنک
ادهمی اوغلان ایدی چوخ قاطراز   اورتولی گوز فکری داپاز عقلی آز
تاج و سریره او ولیعهد ایدی   طفل جهالتچون اوزی مهد ایدی
گوندوز ایشی پیشه‌سی صید و شکار   شغلی گیجه بازی نرد و قمار
کسب علومه یوخ ایدی رغبتی   صنعت و فندن چوخ ایدی نفرتی
ذره‌جه دوتمازدی خبر علمدن   اوقده بولونمازدی الو علمدن
بیلمز ایدی معرفتک آدینی   گورمه‌مشیدی ادبک دادینی
آلماز ایدی مطلق الینه قلم   یازماز ایدی کاغذه خط و رقم
نی اوخوماق اولده کتاب و ورق   امر اهم شرب شراب و عرق
لهو و لعبله گیچوروب گونلرین   ایتمز ایدی فهم او خیر و شرین
حاصلی بی غیرت و بی عار ایدی   یاوه گزن تنبل و بیکار ایدی
ایندی گیچک اکرمک احوالینه   گوز یتورک حالنه احوالنه
طرفه جوان ایدی او خیلی غیور   عقلی آییق چشمی آچیق فکری دور
طالب ایدی علمه نهایتده اول   راغب ایدی صنعته غایتده اول
دوشمز ایدی بردم الیندن کتاب   شوقله اوخوردی اولوب فیضیاب
یولداشی پیوسته دوات و قلم   یازی ایدی شغلی اونک دمبدم
فارغ اولان وقت اوخوماه، یازمادن   ایلر ایدی کسب صنایع و فن
پیشه و صنعتدن او ایتمزدی عار   کسبی ایله ایلر ایدی افتخار

گلمز ایدی خوش بو عمل اد همه   سرزنش ایلردی مدام اکرمه
علم ایله جهل ایجره بولونماز وفاق   نور ایله ظلمت ایدممز اتفاق
آتش ایله آب اولاماز هیچ ساز   کبک ایله یولداش دخی جره‌باز
بو جهته اول ایکی قرداش هم   بری بریندن ایلیورلردی رم

- ۲ -

بر گولی مشغول ایکن اکرم ایشه   الده حاجات او گره‌لور ایکن پیشه
باشلادی ادهم ایلمک ریشخند   دیدی اوگا طعن ایله اول خودپسند:
سنده نه پیشه‌دی، نه صنعتدی بو   عیبسن سفالتدی، رزالتدی بو
هیچ یاراشارمی بو که شاه اوغلینه   بوش بوشینه زور ویروب عقلینه
کر کی، تبر، بیچقی الینده مدام   گاهی که گاهی بونه صبح وشام
جهد قیله او گرمکه نجارلق   یوزمی ویریبدر اوگا ناچارلق؟
بو نه روا کیم ناخوب اوگلینك دوشه   چکمه‌جیلك تك یاپیشه بوش ایشه
بو پیشه شاهزادیه لایق دگل   شانینه، حالینه موافق دگل
علم نه لازم دخی شاهزادیه   دردو غم و غصه‌دن آزادیه
قوی اوخوسون علمی وکیل و وزیر   علمی نه حاجت اوخویه شاه، امیر
علم اوخوبیبدر آتامز شاه مگر؟   وارمی اونك شاهلیقینه بر ضرر؟
بیله دخی ایشلری گل ترك قیل   بوش، قوری زحمتدی بولار درك قیل.
اکرمه بو طعن آغر گلدی چوخ   بیلدی ویرسونمی جوابین یا یوخ
قرداشینك بیلدی عوام اولدیقین   فکر جهالتله باشی دولدیقین
بیلدی اوگا ایتمیه‌جك سوز اثر   خبر دیه آگلیاجقدر او شر
ایتدی ولی فکر که هرگه جواب   ویرمسه ادهم ویره‌جکدر عذاب
ایلیه‌جك گوننده مذمت اونی   قویمیاجاق لحظه فراغت اونی
ایستمز ایستر اوگا ویردی جواب   دوندی یوزین ادهمه ایتدی خطاب:
سویلدیکت جمله خطادر خطا   هیچ بری انصافه دگلدر روا
ذم ایلیوب علم وفن و صنعتی   ایلدك ایراد مکا تهمتی
علمی مذمت ایلمز اهل عقل   علمه گیدر عکس ولی اهل جهل

علم ایشیق جهل قاراڭلقدر بیل — علمی گون و جهلی گیجه عد قیل
علم و کمال اولمسه انسانده گر — اوقده نه حیوان و نه نوع بشر
بیله بویوردی بره شاه عرب: — «چینده‌ده اولسه ایدڭز علمی طلب»
خاصه که شاهزاده‌یه واجبدر علم — شاه جهان عالمه صاحبدر علم
صادر اولور علمدن انصاف و عدل — لیك دوغار ظلم ایله بیدادی جهل
عدل ایله آباد اولور مملکت — ظلم ایله بر باد اولور سلطنت
علم ایله معمور اولور دهرلر — جهل ایله ویران اولور شهرلر
فتح اولونور علم قیلنجیله شهر — ضبط اولونور کشور علمیله بحر
هر پیس عمل جهلدن ایلر صدور — هر دلی ایش هم ایدر اوندن ظهور
هر عمل خیره سبب علمدر — کار نکوه غیره سبب علمدر
علم یوق ایسه آدمده اگر — موقعده بزه وار آنلی مگر؟
ایلمیه‌دڭ چکمیه اوڭ ضرر — بیله گیدرمی گوزلك ایش سربسر .
کسب صنایع دنی ایشدر دیدیك — پیشه‌نی لایق جر کبی عمل سویلمك
اولمسه عالمده اگر پیشه گر — فکر قیل آیا دولانارمی بشر
کیم ساپا بو قصری یاپاردی اگر — اولمسه گر کیمسه قبر و پیشه گر
فخر قیلورسن بو اوجسا فخر ایله — یاد قیل اسلافنی هم فخر ایله
پیشه و صنعتن ایلیم کسب من — خیردن اوز گه نه چیقار کسبدن
دوت که دگلدر مگا لازم پیشه — بیلمگی ایلرمی ضرر بی اندیشه
یاد گتیر بیان مثنوی‌ڭ قصه‌سین — سعدی‌نڭ اونده اوقو بو فردلرین:
«گر بغریبی رود از شهر خویش — سختی و محنت نبرد پینه دوز
وربخرابی فتد از مملکت — گرسنه خسبد ملك نیمروز»

ترجمه :

«شهرینی ترك ایتسه پاپوچجی اگر — اول نه اذیت نه‌ده زحمت چکر
مملکتدن چیقسه گر قوی‌سه یوز — آچ یاتار اول وقت شه نیمروز»
یاتمادی بیمینه پولار ادعمك — حق ایدی هر چند سوزی اکرمك
چونکه طبیعتده یوق ایدی وفاق — دوشدی آراسینه اولارڭ نفاق
گزدی بو اوندن اوده موندن کنار — ایتمدیلر بری بریله مدار

بولدانی یولداشی ایله تن گرك | اولسه تن آرەلری گن گرك

— ٣ —

شاه ولایتده یوخ ایدی چون علم | مملکتی صنعت ایلدی شاه ظلم

کوك آ ئ بر پرده اگر بد جهل | پرورش ایتمز اوراده سرو عدل

گرچه دو گلدی شه اوزی خشمکار | اونده یوخ ایدی ولی او اختیار

باغلیه ظلمك یولین عملکره | قاپتوره خلقك ایشین عاملره

هر ایشه دخل ایتدی وکیل و وزیر | ظلمله قاپدالدی کبیر و صغیر

اولسه بر اولکەده عادل دیوان | محو اولور آسایش و امن و امان

اولسه یسرا قبلسده شه تمام | کسر قیلر سلطنت ایتمز دوام

ظلم ویتمدن دوبوبن جانه خلق | گلدی بتون ناله و افغانه حلق

دوشدی ولایت ایچه اغتشاش | اولدی دوتوت لیك حامو قالدیردی باش

یکسره خلق ایلدیلر اتفاق | (دائغ یچیلار اولسه اگر اتفاق)

شاهی گبدوب تختدن ایندیردیلر | سلطنتك شمعنی سوندیردیلر

بار گجیون ایلدیلر تار سار | اهل عیالی بوتون ایتدی فرار

دوشدی هره بر یره شاهزادەلر | بیلمدیلر بیری بریندن خبر

شاهك اوزین قلعەده حبس ایتدیلر | گور که ایدی آخرینی بیلدیلر

جمله او شوکت، او شکوه و جلال | بر کوز آچوب یومنجه قیلدی زوال

— ٤ —

ایندی یازیم شاهزادەلر حالنی | شرح ایلیوم اونلارك احوالنی

نقل ایدیم احوالین اوزن اکرمك | کشف اولار آخرده ایشی اوهمك:

تاجه سزاوار ایدی اکرمه باش | لیك دیلار قوری نك اودینه یاشه

ایندی خلق تامی شاهك که | بو سببه باخمدی یاخشی بسه

اکرم ایشین گوردی قلاکتندەدر | دیرلیکی گرداب هلاکتندەدر

قورقارا تا نهلکەدن حیاتنی | ترك ایلدی خانه و ایوانینی

اولدی چو شاهزاده وطندن قاچاق | گیتدی بیر آخر یره دوشدی اوزاق

بیلدی چورك ویرمز اوکا هیچ کس | اوز الیله آنجق اوکا دسترس

دیدی تولسه گیتدیسه شاهزاده لیك شکر خدایه که وار آزاده لك
شکرلر اولسون که دگل شیل الیم ایشلمکه وار منیم ساز قولیم
ایلمه‌رم اوزگه‌لره منتی اوز اوزیمه من ایدرم خدمتی
مختصری فرصتی فوت ایتمه‌دی رزق ایچون اول کسبه شروع ایلدی
چکمه‌جی‌یه اولدی او شاگرد ازل هر نه بویوردیسه اول ایتدی عمل
ماهرایدی گرچه بسو صنعتده چوخ بیلسون اما او چو سرمایه یوخ
تا اونك اوزی آچه آیری دکان عائده اولا نفسنه سود و زیان
ایتدی بسر ایل مدتی شاگردلك صاحبده آرتیردی مهارت بیلیك
مایه کیچوردی الله بسی قدر آچدی اوزیچون دکان اول پیشه‌گر
چکمه‌جیلك ایلدی اوچ دورت ایل اول مشتریسی اولدی نهایتده بول
قاپدی ارقی ایشی گوندن گونه آرتدی اونك مایه‌سی دونه دونه
صوکره تجارت ایشینه قویدی ال گورمدی بو ایشده دخی بر خلل
دوغریلق ایدی چون اونك پیشه‌سی اگریلیگه یوخ ایدی اندیشه‌سی
بیلمز ایدی حیله و آلداتمغی یره ایکی قیمته مال ساتمغی
بو سببه کسب ایلدی اعتبار ایلدی همو رغبت اوکا بی شمار
مشتریدن اولده یوخیدی مجال ایشده ایدی روز و شبو ماه و سال
وار ایدی شاگردلری نیچه نفر ایشلیور ایدیلر اولار سر بسر
بری دوتوب الده ترازو و داش اولده چکیر ایدی شکر یاغ یاش
آرشون الده بیریتك دائما اولچیرایدی چیت، ایپك و زرخارا
بیری الده چکیر ایدی حساب نسیه‌نی یازیردی دوتوب بر کتاب
دجله بر الدن توکولوردی قیزیل اشرفی، یاجاقلی، گومش متصل
ایتدی تجارت ایکی ایل سربسر یغدی بو وجهیله او چوخ سیم و زر
وارایدی اگرچه چون علم کمال کسب ایلدی هم اوزی مال و منال
گیتدی اونك گون بگون ایشی قباق گوردی ایشین یاخشی قنقجه قوچاق
بر کس اولا عاقل و هم دوربین خوش گیچر اوقاتی همیشه یقین
ترك تجارت ایلدی صوکره اول تاپدی گیدوب بارگه شاهه یول
اولدی وزیر ایله ازل آشنا دوشدی پسندیده و مقبول اوکا

فهم قبلوب عقل و کمالین وزیر   ایلدی تکلیف اوکا جای دبیر
صدقله قوللوق ایلدی آلتی آی   اختر بخت اولدی اوکا رونمای
شاهه اونك قوللوقی اولدی عیان   پایهٔ فضلین ایلدی امتحان
گوردی که چوخ زیرك و قابلدر اول   اهل هنر عاقل و کاملدر اول
ایلدی بر ناحیه تفویض اوکا   تاکه ایده رسم حکومت ادا
قویدی ایاق چون ایشه اول نیکنام   ظلمی دوقریاتدی شهك بالتمام
خلق ایله رفتار ایلدی آنا تك   پرورش ایتدی اولاری آتالك
بر گوز ایله باخدی بویوك کیچیکه   قویمادی سیجگی یرنه بر تیکه
عدل ایله معمور ایلدی اولکه‌نی   مظلمه‌دن دور ایلدی اولکه‌نی
ایلدی چوخ مسجد و مکتب بنا   اولدی ثواب ایشلره همت اما
السیز ایاقسیزلره ایتدی کومك   آجلاره محتاجلاره ویردی چورك
حکم ایدی آدی اگرچه اونك   لیك آتا‌سیدی فقیره دوشگونك
باغلادی خلق مهر و محبت اوکا   ایلدی صدقیله اطاعت اوکا
بیلدی بو احوالی تماماً چو شاه   شفقت ایله اکرمه ایتدی نگاه
مملکتك حسن مداری ایچون   گوردی صلاح کیم اونی چکسون یاخون
بوش ایدی اولوقت وزیرلك یری   اکره ایچون ایلدی شه تدبیری
ایلدی تعیین اونی بو منصبه   چون یاراشوردی اوکا بو مرتبه
باغلادی شاه اکرمه چوخ اعتبار   ویردی اوکا هر بر ایشه اختیار
شاه اوزی چوخ عاقل و داناایدی   اهل کرمه معدلت آرا ایدی
سوزیله: خوشا حالنه اول اولکه‌نك   شاهی وزیری اولا عاقل اونك
قاره گیبیسون او ولایت که شاه   ایلیه‌مز فرق سفید و سیاه
اولدی وزیر ایله چو همدست شاه   تاپدی قرار اولکه‌ده امن و رفاه
شاه وزیرایله اگر گورسه کار   عالمی اوت مات قیلار آشکار
شرط بو که هر ایکیسی عاقل اولا   علم و هنر صاحبی عادل اولا

ـ ۵ ـ

بر نیچه ایل شاهله اکرم بهم   ساخلادیلار اولکه‌نی زیر قلم
ویرمه‌میشدی شه‌ه اولاد بخت   پس یوخ ایدی اونده ولیعهد تخت

وعده یاخینلاشدیغنی بیلدی شاه — گوردی حیات ایچون اولوب تنگ راه

مملکت ضعفه قویوب یوز بدن — ملك عدم ساری ایدوب میل تن

لاپ بوشالوب برغالالور تخت عمر — نیمه گیده یغشوریلور رخت عمر

تاج مرصعمن اولوب سر گران — ساخلاماقه یوخدی باشینده توان

بیلك اجل هر گون اونی گوزلیور — ملاء آخولند هر قدمین ایزلیور

جمع ایدوبن باشنه اعیانتی — ایلدی جاری بیله فرمانتی:

محقی دگلدر سزه بو امر حکیم — تخته ولیعهد یوخدر منم

تا که ایدن وقتده من ارتحال — مملکته دوشمیه بر قیل و قال

مصلحت اولنلر بزه کیم بیش وقت — حل اولونه مسئلهٔ تاج و تخت

اول که لازم ویریله تخت و تاج — کیم او ویره هر ایشه رونق، رواج

خلق ایله رفتار قیله، داد ایده — مملکتی عدل ایله آباد ایده

شخصی غرضدن اوزینی دور ایده — منفعت عامه‌نی منظور ایده

حال رعایاتی رعایت ایده — اوقلاری هر وجهله راحت ایده

بیله کیمسه گوستره انصاف ایله — خدمت ایده خلقه دل صاف ایله

لطفنی بابانه یتوردی چو شاه — اولدی عیان مقصد عالمپناه

جمله اشاره کیمدر بیلدیلر — شاه ایله هم رأی و زبان اولدیلر

باخدیلر انصاف گوزیله ایشه — گیتمدیلر اگری سوزیله ایشه

اگرمه جون لایق‌ایدی تاج و تخت — بو جهته اولدی اوکا یار بخت

شاهه حساب ایتدیلر آنی ولد — یعنی ولیعهدلیگه لا مزد

ایله که باش دوندی بو امر اهم — شاه جهان بسفره قویدی قدم

اولدی ضعیف‌البدن و فنا مزاج — صحته اولمادی هیچ بر علاج

هر آزاره هر مرضه چاره چوخ — لاکن اولوم خسته‌سنه چاره یوخ

ضعفدن اولدی بدنی چون هلال — عمری آبی عاقبت ایتدی زوال

وعده گونی یوخدی اجلدن پناه — بردر اوکا خواه گدا، خواه شاه

قریه و شهر اهلی یغیلدی تمام — مردوزن و پیرو جوان، خاص و عام

خلق دوتوب یاس، گیبندی قرا — شوکت ایله دفنی اولوندی ادا

جالی تخت ایلدیلر اگرمی — قسمت اوکا اولدی ولایت غمی

۱۰

چكمه‌جی‌جك ایدی ازل ساده اول / گون گچیروردی خوش وآزاده اول
دوشدی اوتلك بوینه بار گران / درد و غم و غصه كل جهان
اگرمه بو اوغله چكیجدی سریر / علم قیلار آدمی شاه و وزیر
وارایدی اگرمه‌ده جور انصاف و داد / اولدی اونك شاهلغینه خلق شاد

- ٦ -

بر گونی ایوانده اوتوریرایكن شاه / كوچه‌یه ساری ایدیر ایدی نگاه
گوردی كه وار كوچه‌ده چوق ازدحام / آدم ایله كوچه دولویدر تمام
اورته‌ده بش مجرمی قرانلر / سوریدیور ایدیلر آجیق باوسر
باغلی‌ایدی قوللاری كندیر ایله / بوینی، ایاغی دخی زنجیر ایله
كیمی وورویوردی اوكا ساده، كوتك / كیمی آتوردی یالاما داش، كسك
شاه حضورینه نه ده چاتدیلر / جرمی اونك یره‌یر عرض ایتدیلر
شه ویره اعدامنه فرمان شاه / داره چكوب ایتملر آنی تباه
باقدی اونك شاه جو سیماسنه / اولمادی چوق مایل آصیلماسنه :
صورتنی گوردی دگر گون اولمش / گوزلری چوكمش ویرخون اوتك
رنك صارالوب مثال گل زعفران / قدی غم و غصه‌دن اولمش كمان
بوغمدی دوداغنده اوتك داهجی قان / آجی نفس ایله دولودر دهان
جان دیللوریدی اوروجلیقدن اول / اولمیشیدی گویا گرچكمن اول
ایلدی یقین شاه او اهل كرم: / گیم او بازیق ناحق ولوب متهم
اوخشامیور اهل گناهه فقیر / سهواً اولوب دام بلایه اسیر
كر كیمی وارایسه احتیاریندر / امر ضروریدر و ناچاریدر .
مجرم ایاغنه بخیلدی شوكت / قولی باغلی یاینه سیلدی شهك
شاه اونی قالدیراندی اباغه نه دم / دیدی او محنت زده چرخ خم
ای شه كسری صفت و جم كلاه / پادشه عادل و عالمپناه
جمله امیدسزلره امید گاه / ملجأ و ماوی همه داد خواه
مرحمتك دارالامندر سكا / مكرمتك مائده جاندر سكا
رحم ایله بر سعت امان وير سكا / عرض ایدیم احوالیمی شاها سكا
قیلمی ایتدیرسه گناهم مسلم / معذره دیلر عفوی شاهم منیم

هر نه قدر تقصیریم اولسه بیوك — عفویم ایدر تقصیریم ای شه کیچیك
اذن ویر احوالمی سنه ایلیوم — جمله قضا و قدری سویلیوم
وار قضیه‌ده منیم چوخ روا — حالت و کیفیت عبرت نما
اقلی ایشه ایسه‌ده گر کومك — علمی مفید اولماقه یوخدی شك .
رحم قیلوب ویردی اوگا اذن شاه — عرض ایده تا حالینی اول روسیاه
گلدی ولی مجرمه بو خیلی عار — حالی اوناك خلقه اولا آشکار
دوتدی یوزین شاهه ینه بیوا — عجز و تضرع ایله دیدی اوگا
ایله مسکین شاهدن اگر رخصتی — حالیمی من عرض ایدرم خلوتی
ایلدی بو عرضی هم شه قبول — مجرمه ویردی اوز اوتاقینه یول
امر ایلدی باغبان اولمك آلدیلار — سوگره اوتاقینه شهك سالدیلار
ایله که اوندن دوشدی اوتاقه گوزی — اولدی دیلی لال کسیلدی سوزی
باشدان اوچوب عقلی یخلدی یره — مرده جسد کیمی سریلدی یره
شاه بو احوالی گوروب قالدی مات — سانکه قنادی شهك آلدی آت
حکیم ایلدی اوستنه سو توکدیلر — دائن اوبیوب قول قیچینی چکدیلر
سو سپوب یوزینه هم گوزینه — گوجله گوردیلر اولی اوزینه

— ۷ —

مجرم آچوب سوگره دهان و زبان — ایلدی احوالینی شرح و بیان
دیدی ایا شاه مروت پناه — کاملك ایله دور ایده خورشید وماه
من که یخلدیم بو اراده ایسمی جه — بو دگل ایدی علت و بیهده
دوشدی گوزیم چون بو اوتاقه منیم — گلدی اوده یادیمه گیچمیش گونیم :
سن کیمی شاه ایدی منیمده آتام — اونده‌ده وار ایدی بساط تمام
بو عظمت، طنطنه، بو دستگاه — شوکت، شان، جاه، جلال، تاج و کلاه
بزده دخی وار ایدی ای قبله‌گه — باخما که حالیم اولوب ایندی تباه
مولدم اوجا ایدی بزیم حرمز — عرشه دگوردی گنبذ فخرمزه
بز ایکی قرداش ایدیك ای پادشاه — بری من — مجرم بختی سیاه
دیگری مندن کیچیك ای شهریار — اوغلان ایدی زیرك و چوخ هوشیار
چون اولو قرزمدی ایدیم آتامك — شرعی ولیعهدی ایدیم آتامك

یعنی که من گوزلی ایدیم تاج وگاه — گور فلکك ایشینی ای پادشاه
دوغری ایمش «سایه‌دیقیکی سای‌سن — گورنه سایار لیك بو چرخ کهن»
علمه یوخ ایدی هوسیم هیچ منیم — شرب و قمار ایله گیچوردی گونیم
عاقل ایدیم گرچه جهانده شها — غالب ایدی جهل ستمگر مگا
باشقه ایدی حالی گیچیك قرداشیمك — اوزگه ایدی خلقتی اونده باشیمك
صنعت و علمه هوسی چوخ ایدی — میلی هوا و هوسه یوخ ایدی
بر گونی من ایندیم اوگا سرزنش — علم و صنایعه‌دی دیدیم چوخ بوش ایش
قول و دلائل‌له مگا اول جوان — فضلیتی علم و فنك ایتدی بیان
شرح ایلدی منفعتین صنعتك — دیدی پیشه مایه‌سیدر ثروتك
ایلمدیم سوزلرینه اعتنا — ویرمدیم اوالاره قولاقده جا
یعنی جهل آلمیشیدی گوشمی — یادا تفلت آپاروب هوشمی
او دیدی آغ لیك دیدیم قاره من — دیدی بوتون او سوله‌دیم یاره من
چکدی آرامزده اوزون قیل و قال — گیده گیده یوغنودی قال و مقال
سوزلریمز بربرینی دوتمدی — اری بریمزده الفی ایتمدی
آخری رنجیده‌لك ایتدی ظهور — قالمدی آرامزده لقار و کدور
ایتدی بو انفاده وقوع اوزگه‌ایش — اولدی تمام ایشلرمز قات قاریش
دوشدی نزیم اولکه‌مزه انقلاب — جیخدی یوزه شوروشر بیحساب
خلق ولایت یغیلوب بالعموم — ایلدیلر کوشکینه شاهك هجوم
شاهی کنار ایلدیلر تختدن — اولدی اوزاق مرتبه‌دن بختدن
زیرو زبر ایلدیلر خانه‌مز — ترك وطن ایلدیمك آخرده بز
تا ایاغم دوتدی قرار ایلدیم — اجنبی بر ملکه گذار ایلدیم
دوشدی یولیم بر کویه آخر منیم — اولدی او کوی ایچره منیم مسکنیم
چون یوخ ایدی منده بر علم و هنر — پیشه و صنعتدن ایدیم بی‌خبر
مشکل ایدی کیم ایدوبن کسب کار — حاصل ایدم وجه معاش و مدار
چاره‌سز اولدیم بر آغایه نوکر — قوللوقنه باغلادیم آنك کمر
دوندیغی ایشی کیشی بیلمك گرك — هر بر ایشه عادت ایدیلمك گرك
چونکه نوکرلیك دگل ایدی ایشیم — گوزده بدی سله و یومروق باشیم

هانسی ایش اولدیسه حواله مگا اولدمای ممکن اونی ایمك ادا
امر ایلدیلر مگا سو چکمگی زیرو زبرلی داشیوب توکمگی
بر گونی جایدن گتورن وقت سو دوشدی الیمدن بره سیندی سبو
خواجه منیم باشمه ووردی قاپاز دیدی گوزیمدن ایتیل ای قاطراز
سن کیمی قانماز نوکری ایستمم عقلی بوتنگول دلگه‌ری ایستمم
قوبلادی القصه ایویندن منی ایدی اوزیمدن اوزاق وگن منی
سوگره گیدوب تاجره اولدیم نوکر اولدی ازلیکندن ایشیم بش بتر
ویرمدی بر دفعه دوینجه چورك قان عوتیمه او یدیرتدی کوتك
آخشامادن تای گونورتدی مگا متصل انبار سویورتدی مگا
صبحلر آخشامه کیمی ایشله‌دیم گیجه‌لر آه چکدیم الیم دیشله‌دیم
یاد قیلوب قرداشمك سوزلرین فکر ایلدیم دقت ایله هر برین
گوردیم او سوزلر حق ایمش سربسر علمسز آدم اولور ایمش چو خر
اولماز ایمش یوك داشیمقدن سوا بر شیه مصرف داها اول بینوا
تای داشیمقدن لاپ اگیلدی بیلیم دوشدی قیچیم حالدن اوزیلدی توانیم
ترك ایلدیم قوللوقینی تاجرك ویردیم اوزیم قاپوسینه آخرك
مهتری اولمدیم گیدوبن بر بگك یعنی که قوللوقچیسی آت، ایتكك
اولدی ایشیم آته تمار ایلمك وقت بوقت تازی تولا بسلمك
قوللوقی آغر دگل ایدی بگك چکمیر ایدیم عزتنی ایتكك
خاصیت و خلقی پیس ایدی ولی دورمماز ایدی دینمیه دیلی هالی
هر جوروك ایش اوستنه دوگوردی منی یاوه کلامیله سوگوردی منی
من کیمی آلودهٔ جهل ایدی اول وار ایدی دولت آتدن قالمه بول
ارث قویونجه آتا مال اوغلینه کاش قویا علم و کمال اوغلینه
علم ایله کسب ایتملك اولور ملك ومال اولمز ایسه علم ایدر اولملار زوال
تنگه گتوردی منی بك مختصر قالمادی صبر ایتمگه امکان دگر
قویدیم الیمدن بره مهترلگی تا که ایدم اوزگه‌یه کهترلگی
فکر ایلدیم لیك بو اثناده من کیم دگلم قابل هیچ زاده من
بو سببه هر بره گیتسم مگا راه دولالما اولاجقدر جفا

چاره اودر آزو چوخ علم اوگرنم   بلکه اولا رفع بو دردو الم
وار ایدی کند ایچره بر عالیجناب   اولمش ایدی علمدن اول بهره‌یاب
چونکه او بر ملا ایدی چوخ درین   گیتدیم اونك صدقیله اویدیم الین
ایلدیم الحاحله اوندن رجا   کیم او منیم دردیمه ایده دوا
یعنی که یازماق اوخوماق اوگرنده   علم و ادبدن منی حالی ایده
اول منی شوقیله قبول ایلدی   لطفله هم بر قبجه سوز سویلدی
دیدی عجب درس ویررم من سکا   قرآنی تدریس ایدرم من سکا
اوگردرم علم شریعت تمام   باب حدیث، فصل طهارت تمام
غسل بدن، صورت حیض ونفاس   هم دخی تطهیر لباس و پلاس
شرط وضوء فرض صلواة و صیام   قاعدهٔ سجده، رکوع و قیام
صیغهٔ انکحت و زوجت‌نی   رسم ورد متعه و طلقت‌نی
اوگردرم هم اولی تدفینی   غسلینی، تجهیزینی، تکفینی
اوزگه علومه دخی یوخ احتیاج   هیچ بری درده ایلمز بر علاج
ایله که بیلدك بولاری ای اوغول   سانکه آچیقدر سکا هر یرده یول
ملا قویارلار آدکی اول زمان   کسب قیلارسن بو سیاق آدو سان
خلق ایدر البته سکا احترام   باشده ویررلر سکا دائم مقام
دعوت ایدرلر سنی خیره، شره   خبرك اولور دوشسه یولك هر یره
ملا ایچون ننك دکلدر مدار   هم اولیدن هم دیریدن پایی وار
خاصه محرم رمضان آیلاری   ملاء آخوندك چوخ اولور پایلاری
دوندی بو سوزلر سوموکیم لاپ منیم   سانکه یوکول لاشدی بو کیم لاپ منیم
مختصر اولدیم اوکا قوللوقچی من   اولمادیم آرتوق گله‌منده بخندن
همده اونك قوللوقی آسان ایدی   کلفتی یوخ ایدی او تلك جان ایدی
آنجاق اوکا آقتابه ویرمك ایشیم   باشماقنی برده جویورمك ایشیم
ایوده اونك آرتوق ایشی یوخ ایدی   خوردو خورك آنی ویشی یوخ ایدی
چونکه او ایوده یمز ایدی چورك   حاضر ایدی جولده اونکچون خورك
گونده قویوردی بر ایوه اول قدم   منده گیدیردیم اونك ایله بهم
هیچ یملك ایچمکده یوخ ایدی قصور   حاصل ایدی ذوق و صفا و سرور

حاصلی چوخ اوسنیجه ایدی یریم   یوخ ایدی اصلا دخی درد و چوریم
باشلادی درس ویرمك اوشخص گوزل   اولسون او کا مغفرت لم یزل
قویدی یره کال کیمی اول دیزلرین   بوسمادی بر لحظه قوجاق گوزلرین
گیجه و گوندوز ایلهدیسی وجهد   چون او جناب ایتمیشیدی بونه عهد
کیم منی علم اوگرده حاصل ایده   تبز علما سلکنه داخل ایده
چکدی بش ایل مدتی رنج و جفا   الحق اول اوگرتدی الفبا مکا
ویردی تیز سوز که بش ایل هم گیجر   سو کیمی قرآن اوخوماق اوگرهدر
لاکن اوتك ایتمدی عمری وفا   تا یتوره ایتدیکی عهدی بجا
ویرمدی مهلت اوکا نامرد اجل   کیم ایده اول ویردیکی سوزه عمل
یعنی بو دنیادن او چکدی اياغ   اولسون او دنیاده اولك یوزی آغ
اولدی کیفیم خیلی پریشان بله   چونکه ایشیم تاپمادی سامان بله
آلدی بنه درد منی تازهدن   سالدی منی انکله چرخ کهن
قالمش ایدیم جانی باشی آرالقدهمن   آز قالا چیخمشدی جانم غصهدن
چاتدی بو اثناده مکا بو خبر   کیم وار ایمش کنده معلم دگر
تازه اصولیله مدام درس ویرور   بر آیه یازماق اوخوماق اوگرهدور
دوتدی گریبانمی دست هوس   فکر ایلدیم بختیم اولوب دسترس
گیتدیم آلوبان سراغین ایوینه   منزله چاتدیم سیوانه سیوینه
لاکن اونی ایوده تاپا بیلمدیم   سرعت ایله مکتبه عزم ایلدیم
یوخ ایدی مکتبده دخی اول جناب   وار ایدی هر چند حسابسز کتاب
گیت گل ایله گیجهدی گوندوز اوچ آی   اولمادی بختیم کیمی اول روتمای
گه دیدیلر گلمه شکاره گیدوب   گه دیدیلر دار قماره گیدوب
گاهی دیدیلر که ضیافتدهدر   گاهی نشانه گهشوی و سنتدهدر
گه دیدیلر شهره گیدوب سیر ایچون   تا که گزه کیف چکه بر نیچه گون
گه دیدیلر دوزده کوتان سوردورور   گه دیدیلر گولده آغاج قیردورور
گه دیدیلر باغده اوزوم سیخدیرور   گه دیدیلر داغده قویون قرخدیرور
بر گونی راست اولدی مکا ناگهان   ایلدیم احوالیمی عرض و بیان
باخدی مکا دیدیکه یاشیك او توب   تربیه تعلیم زمانی گیچوب

مدتیده اولماز سنی ایتمك قبـول　　یوخ موگـا قالون مکانیله یول
درس ویرر ایدیم من ایومده سگا　　یوخدی ولی فرصتم اصلا موگا
ایش گوجیله لاپ قاریشوبدر باشیم　　وار خصوصی اوزیمگ چوخ ایشیم
باغلادیم امیدمی هرچـند اوگـا　　اولمـادی بر نفـع مبسر مگـا.
هر یره ایـتدیـمده سیروگذار　　اولدی مگا قحط معاش و مدار
ادهم بختیم مگـا رام اولمادی　　سرکش ایدی زیر لجام اولمادی
ایله که هر یردن اوزیلـدی الیم　　اولدی پریشان و مشوش حالیم
دور ایلدیم اورتاده چیلاق و آج　　قالمادی منده دخی اوزگه علاج
قصد ایلدیم اوزگه‌لرین مالـینه　　باخمادیم اصلا عـملك دالینه
فعل بدیم اولدی جو ظـاهر منیم　　جاندی ایشیم بو یره آخر منیم.
یخدی جهالـت ایوم ای پـادشاه　　ویردی خجالت مگـا اول روسیاه
دگمـه ایدی شر او ملـمونه‌دن　　چکمز ایدیم بر بیله آزار من
منده اولوردیم سنی تك تاجدار　　اولماز ایـدیـم بیله سزاوار دار
کیمـیه اولمازدی قیازیم منیم　　کندیره دوشمزدی بوغازیم منیم
دیده‌لریم دولماز ایدی قـان ایـله　　یالمـاز ایدی دل غم سوزان ایله
قایلره دوشمز ایدیم خوار وزار　　اولمازایدیم درد و بلایه دوچار
دگمز ایدی باشمه گـونده قاپاز　　قویمـاز ایدیلر آدیمی آلتـاماز
ئیله‌در احوال و قضیه شها　　دوغریدی بـاشدن ایاغه ماجرا
سنده‌در ای شاه شهان اختیار　　عفو گه ـ یاده که کندیر و دار
یا باخوین جرمـمه اولـدور منی　　یا نظر ایت عذریمه قالدور منی
قـهرك اولور ایسه جزادر مگـا　　رحمك اولور ایسه سزادر مگـا
هر ایکیسی دور دگل عدلـدن　　یتدی مگـا ظلم شهم! جهلدن

- ۸ -

ایلدی جون حالینی مـجرم بیان　　سرنهان اگرمه اولـدی عیان
سوزلرینه ویردی سراسر جـوگوش　　خون اخوت ایلدی اولنده جوش
بیلدی که ادهمدی بو بختی قرا　　جهل قیلوب آنی دوچار بلا
حسنی لیك ایتمدی تیز آشکار　　صبر و وقار اولدی اوگـا پرده‌دار

تاکه ازل یتقاقی ساکت ایده   راحت اولوب خلق قاپودن گیده
چیخدی جماعت ایچنه سوکره شاه   منتظر ایدی چو رعایا، سپاه
دیدی اولاره: بیلك ای خاص و عام   اول کسه که مجرمه اولونمشدی تام
ایلدی مسیم امن و امانمدر   عفو اولونوب ضمن ضمانمدر
شاهم آینده سنه من اونك   چونکه خبردارم ایشمدن اونك
اسلیله غربی مجرم دیمك اولماز اوکا   یوخدی اونك جرمی یقیندر مکا
امرینه باخسالا او مقصر دگل   چونکه بو ایشده او مدیر دگل
جهل سرقدن ایشه مامـوردر   قویمیوب اوز عقلی ایله ایشه ال
چکمك اونی داره دگلدر روا   دگیمده که مأمور اولا معذوردر
اصل مقصر بو وراده جهلدر   رسم عدالت موکا ویرمز رضا
جهلی گرکدر که چکك داره بز   یلدن اونی صب دگل سهلدر
کسمسی کوکدن آغاجی اگر   تا که بونکله ساغالا یارەمز
جون آغاجیك قوپاراق ریشەسین   یوز که سن شاخسی کسیلمز ثمر
جهل آغاجی محو اولور ایسه اگر   چذمیك آجی ثمر اندیشەسین
دفع گرك اهل وطن دشمنی   دار آغاجی لازم اولورمی دگر
لیك موکا هامودە همت گرك   تاکه تاپا اهل وطن ایمنی
ایلدی چون منطقنی تە تمام   غیرت و ناموس و حمیت گرك
عدلینه شاهك دیدیلر مرحبا   اولدی جماعت هاموسی شاد کام
ایله که خلق ساکت اولوب گیتدیلر   ایتدیلر جملەسی حمد و ثنا
شا اوز اوتاقینه قاییتدی گیرو   درگه شاهانەنی ترك ایتدیلر
ادمسی حمامده چیمدیردیلر   امر ایلدی قوللریده روبرو
لاب بزه دیلر اولی شاهزاده تك   تازه ایپك جامه گییندیریلر
ساچدیلار اندامنه عطر و گلاب   پاك قیلوب بندۀ آزاد تك
سوکره آپاردی اونی یانیده شاه   ویردیلر آخرده طعام و شراب
وارایدی چون بر نیجەاونده نشان   دقت ایله ایلدی سرایا نگاه
دیدی اوکا: دقتله باخ مکا   بیلدی که قرداشیدر اول بی‌گمان
شبهەلو بر شی گورونورمی سکا

ادهمه غایبده عجب گلدی بو :　　شاه ایده آنکه بیله گفتگو
ایندی یقین کیم بو سببسز دگل　　وار بر ایش بیهده هرگز دگل
شاهه نظر ایتدی قدم باش ایاق　　قاش قباق آچیلدی قیبشدی دوداق
بارماقینی دیشلدی اول لا گمان　　اولدی عیان چون اوگا سرنهان
ایتمه‌دی هیچ شك که او قرداشیدر　　عهد صباوتده کی یولداشیدر
علم و هنر صاحبی اکرمدر اول　　بو جهتده شاه مکرمدر اول
هر ایکیسی حالی چون ایتدی یقین　　بر برینه گلدیلر اولدلار یاخین
اول ایکی قرداش قوجاقلاشدیلار　　یاده سالوب گیجمیشی آغلاشدیلار
اکرمه ادهم اولوبان عذر خواه　　دیدی چکوب حزن و تأسفله آه :
گیجمیش ایشی عفو ایله ای قرداشیم　　جهل ایله دولمیشدی او وعده باشیم
هرنه سنك عکسگا من سویلدیم　　ایندی یقین اولدی که سهو ایلدیم
عالم سنی شاه ایلدی عاقبت　　جهل منی ایلدی حیوان صفت
بیله ایمش حکم جری ماجری　　نیقملی تقدیره مضی مامضی
ایتدی بو سوز اکرمه تاثیر چوخ　　قیلدی اولك حالیغی تغییر چوخ
یاندی جانی قیمدی قرداشنه　　یاد ایدوبن گلدیگینی باشنه
آلدی دوشه قرداشنك باشینی　　تو کدی گوزیندن سو کیمی یاشینی

Abbas ağa Nazir

İKİ QARDAŞ

Abbas ağa Nazir 1849-cu il 9 oktyabrda Qazax qəzasının Salahlı kəndində maarifçi ailəsində doğulmuşdur. Atası Mirzə Nəbi əfəndi Qayıbov (1810-1869) dövrünün görkəmli maarifçi-şairi idi. "Bəyani-hal" poemasında klassik şair Molla Vəli Vidadinin qız nəvəsi olduğu nəzmə çəkilmişdir. İlk təhsilini məşhur din alimi, əmisi oğlu Mirzə Hüseyn Əfəndi Qayıbzadədən (1830-1917) almışdır.
Abbas ağa Nazir Qayıbzadə 1919-cu il dekabrın 30-da Qazaxda vəfat etmişdir. Doğma kəndi Salahlıdakı Sudağılan qəbiristanlığında dəfn olunmuşdur.

Var idi bir ölkədə bir padişah.
Sahibi şövkət, əzəmət, tac və gah
Var idi şahın iki oğlanları.
Tazə açılmış gül-xəndanları
Ədhəm idi adı böyük oğlunun.
Əkrəm idi ismi kiçik oğlunun

QANUN NƏŞRİYYATI
kitab sifarişi (012) 431-16-62
və www.qanun.az saytında
www.fb.com/qanunpublishing
www.instagram.com/qanunpublishing

5.00 ₼